

SEBESTYÉN ANNAMÁRIA¹

MIÉRT NEM VESZNEK RÉSZT A POLITIKAILAG AKTÍV FIATALOK A PÁRTOKBAN?

A pártpolitikai részvétel ellenőztönzői a magyar egyetemisták körében

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2024.1.87>

ABSZTRAKT

A tanulmány politikailag aktív egyetemi hallgatók körében végzett fókuszcsoportos vizsgálat tükrében a pártpolitikai részvétel ellenőztönzőinek feltárására és konceptualizálására tesz kísérletet. A téma különös relevanciával bír hazánkban, ahol – szemben a nyugat-európai demokráciákkal – a párttagság csökkenését és idő-sődését nem kíséri sem a civil szerveződések és a társadalmi mozgalmak felemelkedése és előretörése, sem pedig a politikai pártok marginalizálódása a politikai rendszerben. Az eredmények arra utalnak, hogy nemcsak a pártpolitikai mozgósítás hiánya, hanem maga a toborzás aktusa is fontos visszatartó erőt képez, ennél azonban nagyobb súllyal vannak jelen a politikailag aktív hazai egyetemisták pártoktól való elzárkózásában olyan társadalmi és politikai jellegű tényezők, amelyek részben a történelmi múltra vezethetők vissza, részben pedig a jelenlegi társadalmi és politikai körülményekből fakadnak. Mindemellett a tanulmány arra is rávilágít, hogy a pártokban részt vevő kortársak negatív megítélése is hozzájárul a fiatalok távolmaradásához.

Kulcsszavak: pártpolitikai részvétel, fiatalok, egyetemisták, ellenőztönzők, mobilizáció

WHY ARE POLITICALLY ACTIVE YOUNG PEOPLE NOT INVOLVED IN POLITICAL PARTIES?

Disincentives to party political participation among Hungarian university students

ABSTRACT

This article attempts to explore and conceptualize the disincentives for party-political participation based on a focus group study conducted among politically active university students. The topic is of particular relevance in Hungary, where, in contrast to Western European democracies, the decline in and ageing of party membership are not accompanied by the advance and strengthening of civil society organizations and social movements, nor by the marginalization of political parties in the political system. The results suggest that not only the lack of party-political mobilization but also the act of recruitment itself can be an important disincentive for party membership; however, social and political disincentives, partly rooted in the historical past and partly the result of the current social and political circumstances, play a more relevant role in the decision of the politically active Hungarian students to stay away from parties. In addition, the study also shows that the negative perception of fellow party members contributes to young people's absenteeism.

Keywords: party-political participation, young people, university students, disincentives, mobilization

---

¹ HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.

SEBESTYÉN ANNAMÁRIA

MIÉRT NEM VESZNEK RÉSZT A POLITIKAILAG AKTÍV FIATALOK A PÁRTOKBAN?

A PÁRTPOLITIKAI RÉSZVÉTEL ELLENÖSZTÖNZŐI A MAGYAR EGYETEMISTÁK KÖRÉBEN

BEVEZETÉS

Az elmúlt néhány évtizedben szinte valamennyi nyugat-európai demokráciában megfigyelhető a párttagság tendenciaszerű csökkenése és idősödése (Mair–van Biezen 2001; Scarrow–Gezgor 2010; van Biezen–Mair–Poguntke 2012; van Biezen–Poguntke 2014; Bale–Webb–Poletti 2020). Az utóbbi időben ugyanakkor több olyan tanulmány is napvilágot látott, amelyeknek eredményei bizonyos mértékig árnyalják a fenti megállapítást. Ezek egyfelől arra világítanak rá, hogy ha nem az országok szintjén vizsgálódunk, hanem az egyes pártcsaládokat vesszük figyelembe, e negatív irányú folyamatok messze nem tekinthetők általánosnak, minden politikai párt sajátjának. A második világháború előtt keletkezett, úgynevezett *mainstream* pártok sokkal jobban érintettek ezekben a folyamatokban, mint a háborút követően, s különösen az 1980 után létesült társaik (van Haute–Gauja 2015; Kölln 2016). Mi több, egyes kutatók adataiból az is kiolvasható, hogy a pártok mintha újfent kezdenének divatba jönni a fiatalok körében. Maria Grasso (2018) kilenc ország² fiatal és felnőtt társadalmának politikai részvételét összehasonlító kutatása például egyenesen azt találta, hogy a korábbi tapasztalatokkal szemben több nyugat-európai országban is a fiatalok valamivel nagyobb hajlandóságot mutatnak a pártokban való részvételre, mint az idősebbek (185–186). Sarah Pickard (2019) a brit fiatalok politikai részvételét vizsgálva pedig ugyancsak arra figyelt fel, hogy a fiatal párttagság létszáma és választókhöz mért aránya a mintegy két generáción át tartó meredek csökkenést követően a 2015-ös parlamenti választás óta folyamatosan növekszik (160). Ezek a fejlemények azonban egyelőre nem tudták kellő mértékben ellensúlyozni a nyugati társadalmakban a pártoktól való eltávolodás általános trendjét, amely összességében továbbra is a legnyilvánvalóbban a fiatalok körében észlelhető.

A közkeletű magyarázat szerint a politikailag aktív fiatalok ma kevésbé érdeklődnek a „hagyományos politikát” megtestesítő olyan részvételi formák iránt, mint a választások és a párttagság. Ezekkel szemben egyre inkább a politikai részvétel közvetlenebb, informálisabb és expresszívebb módozatait részesítik előnyben (mint például demonstrálás; ügyorientált mozgalmakban való részvétel; politikai véleményt kifejező öltözet viselése; termékek bojkottja politikai vagy környezeti okokból stb.), veszélyeztetve ezzel a politikai pártok és a képviselői demokrácia jelenlegi formájának hosszú távú fennmaradását (Norris 2011; Dalton 2013; Pickard–Bessant 2018).

A jelenség számos vizsgálatot ösztönzött annak a kiderítésére, hogy a fiatalok közül kik azok, akik továbbra is a pártokat választják a politikai részvételük terepéül, s hogyan és milyen indíttatásoktól vezérelve jutnak el hozzájuk (pl. Bruter–Harrison 2009; Weber 2017; Breniaux 2021). Alig született azonban olyan kutatás, amely megvizsgálta volna a fiatalok távolmaradásának explicit okait, vagyis hogy ők maguk hogyan racionalizálják a pártpolitikai részvételtől való elzárkózásukat (pl. Lamb 2002; Cross–Young 2008). Jelen tanulmány ezért

² Franciaország, Németország, Görögország, Olaszország, Lengyelország, Spanyolország, Svédország, Svájc és az Egyesült Királyság.

erre a problémára fókuszál, különös tekintettel a pártpolitikai mozgósításra, a fiatalok pártokkal kapcsolatos attitűdjeire és párttag kortársaikra vonatkozó percepcióira.

A párttagság csökkenése és idősödése, valamint a fiatalok gyenge részvételi hajlandósága a politikai pártokban nemcsak a nyugat-európai országok sajátosságát adják, hanem az 1990-es évek vége óta a kelet-közép-európai régió országaiiban, így Magyarországon is érvényesülő tendenciák (Kirbiš 2013; Kostelka 2014; Kovarek–Soós 2016; Kovacic–Dolenec 2018; Čakar–Čular 2023). Eddig azonban csak kevés olyan vizsgálat készült, amely e rövid demokratikus múlttal rendelkező, posztszocialista környezetben elemezte ezeknek a folyamatoknak a természetét és a háttérmechanizmusait (pl. van Biezen 2003; Kirbiš 2013; Smith 2020; Čakar–Čular 2023). S bár az elmúlt néhány évben több szerző is foglalkozni kezdett a pártpolitikai részvétel szocializációs előfeltételeivel (Angyal–Fellner–Fényes 2017; Sebestyén 2021; Fényes 2023), arról egyáltalán nincsenek ismereteink, hogy az itt élő fiatalok miért határolódnak el a pártpolitikai részvételtől. Márpedig a nyugatitól eltérő párt- és társadalomfejlődésük okán a régió országai különösen izgalmas terepet nyújtanak e problémák tanulmányozására. Hazánk vonatkozásában pedig még inkább érdekfeszítőek ezek a kérdések, mivel Magyarországon a társadalom és benne a fiatalok pártpolitikai részvétele nemcsak nyugat-európai mércével számít kimondottan alacsonynak, de még a posztszocialista térség országaiétól is messze elmarad (Horváth–Soós 2015; Kovacic–Dolenec 2018; Bíró-Nagy–Szabó 2021). Ezen kívül az is megállapítható, hogy hazánkban a párttagság csökkenése és elöregedése – a nyugat-európai demokráciáktól eltérően – nem jár együtt a civil szervezetek és a társadalmi mozgalmak előretörésével és megerősödésével, sem pedig a pártok marginalizálódásával a politikai rendszerben. Sőt, e negatív tendenciák dacára a pártok elsöprő erővel bírnak az érdekek artikulációjában és aggregálásában, nem különben a kormányzásban, ami feltehetően más jövőt jósol a politikai pártok és a képviseleti demokrácia számára (Horváth–Soós 2015; Kovarek–Soós 2016; Čakar–Čular 2023).

Jelen tanulmány egy speciális ifjúsági réteg, a politikailag aktív magyar egyetemi hallgatók egy csoportja körében végzett, a pártpolitikai részvétel ellenőszközöinek feltárására és konceptualizálására irányuló fókuszcsoportos vizsgálat bemutatásával kíván hozzájárulni a szakirodalom ezen adósságának törlesztéséhez. Rámutat arra, hogy hazánkban nemcsak a pártpolitikai mozgósítás hiánya, hanem a toborzás aktusa is fontos visszatartó tényező lehet a párttagságtól, azonban a megkérdezett fiatalok körében a pártoktól való távolmaradás melletti döntésben nagyobb súllyal vannak jelen olyan társadalmi és politikai jellegű ellenőszközök, amelyek részben a történelmi múltra vezethetők vissza, részben viszont a jelenlegi társadalmi és politikai körülményekből fakadnak. Mindemellett a tanulmány arra is rávilágít, hogy a pártokban részt vevő kortársak negatív megítélése is hozzájárul a fiatalok gyenge pártpolitikai részvételi hajlandóságához.

A tanulmány négy részből áll. Az elsőben áttekintjük a témával kapcsolatos jelenlegi szakirodalmi ismereteinket és felvázoljuk a kutatás kérdéseit. A második fejezetben betekintést nyújtunk vizsgálatunk mintaválasztásába és módszereibe. A harmadik fejezet a legfontosabb eredményeket prezentálja: elsőként összefoglalja a vizsgált fiatalok pártpolitikai mozgósításra vonatkozó véleményeit, majd ismerteti a pártpolitikai részvétel legfontosabb ellenőszközöit a körükben, végül pedig a párttag társakra vonatkozó percepciókat mutatja be. A tanulmány az eredmények összegzésével és átfogó értékelésével zárul.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS: MIT TUDUNK A PÁRTPOLITIKAI RÉSZVÉTEL ELLENÖSZTÖNZŐIRŐL?

A vonatkozó szakirodalom fő állítása szerint az elmúlt évtizedekben a politikailag aktív fiatalok kevésbé mutatnak nyitottságot a pártokban való részvételre, ami azzal magyarázható, hogy nem igazán érdeklődnek a konvencionális politika és részvételi formák iránt. Ezekkel szemben a politikai részvétel olyan új gyakorlataiba involválódnak, amelyek kevésbé formális keretek között, nem hierarchikus szerkezetben és nem intézményszerű módon szervezik meg magukat (Norris 2011; Dalton 2013; Pickard–Bessant 2018). Ezek a feltevések azonban figyelmen kívül hagyják azt a körülményt, hogy a politikai részvétel nem csupán egyéni hajlandóság kérdése, de legalább ugyanennyire a mobilizációs csatornák kérdése is. A fiatalok gyenge jelenlétét a pártokban nemcsak az érdeklődésük hiánya eredményezheti, hanem az is, hogy maguk a pártok a korábbiakhoz képest kevésbé elérhetőek a számukra (Hooghe–Stolle 2005). A probléma egyoldalú megközelítése ilyenformán nemcsak hogy elégtelen, de messzemenően rányomhatja a bélyegét az elemzések végkövetkeztetéseire. E megfontolást szem előtt tartva jelen tanulmány, amely a pártpolitikai részvétel ellenőszöztönzőinek feltárására és konceptualizálására tesz kísérletet, megkísérli a fiatalok és a pártok kapcsolatát bizonyos mértékig mindkét aspektusból szemügyre venni.

Tudomásunk szerint eddig mindösszesen két empirikus elemzés vizsgálta a fiatalok pártoktól való távolmaradásának explicit okait a nyugati demokráciákban, és mindkettő relatíve régen, a kétezres évek folyamán készült. Néhány kérdésük és megállapításuk azonban mindenképpen megfontolásra és vizsgálatra érdemes a hazai viszonyok között is.

William Cross és Lisa Young (2008) kanadai fiatalok körében végzett kutatásukban arra a következtetésre jutottak, hogy a pártpolitikai szervezetek kevésbé mutatkoztak nyitottak és befogadónak az ifjúsági társadalom felé. A fiatalok nagy része nem azért csatlakozott hozzájuk, mert azok megkeresték, megszólították őket, hanem azért, mert valaki a környezetükben felkérte őket a részvételre. Ez a személy rendszerint – az esetek közel kétharmadában – a pártban tevékenykedő szülő vagy valamely párttag rokon volt, vagyis a tágan felfogott család az a támogató környezet, amely elsődlegesen a pártok felé irányította a fiatalokat (Cross–Young 2008:353–354). A szerzők emellett arra is felhívták a figyelmet, hogy amennyiben a pártok nem fektetnek hangsúlyt a fiatalok mobilizálására és nem sikerül rácsafolniuk a szokásos vélekedésekre, úgy a párttagok családi szocializáció révén érvényesülő vonzó hatása egy idő után nem lesz elegendő ahhoz, hogy ellensúlyozza a társadalomban egyre általánosabbá váló, pártokkal szembeni negatív vélemények taszító hatását. A politikailag aktív fiatalok számára pedig mindinkább a pártokon kívüli részvételi formák jelentik majd a politikába való bekapcsolódás kizárólagos lehetőségét (Cross–Young 2008:365).

Matthew Lamb (2002) brit fiatalok körében készített kutatása ugyancsak a pártpolitikai mobilizáció jelentőségére világított rá. A vizsgált fiatalok egy jelentős részénél a pártpolitikai részvétel elmaradásának egyik fontos indoka éppen az volt, hogy a pártok kevésbé voltak elérhetőek, láthatóak a számukra. Többségük nem rendelkezett róluk elegendő információval, nem tudta, hogy mit kínálnak a pártok a fiataloknak, hogyan lehet őket megközelíteni, és mit foglal magában a bennük való részvétel. A mobilizáció hiánya ugyanakkor nem szerepelt a legerősebb visszatartó tényezők között. Lamb további nyolc – makro-, mezo- és mikroszintű – ellenőszöztönzőt azonosított a fiatalok körében, úgymint: cinizmus; apátia; tájékozatlanság; életkori sajátosságok; a részvétel társadalmi normái; időhiány; pénzhiány és a politikai elköteleződés hiánya. Ezek közül az apátia és a cinizmus bizonyultak a legfontosabb ellenőszöztönzőknek a brit fiataloknál. Az előbbi a fiatalok politika és pártok iránti érdeklődésének hiányát foglalta magában, míg az utóbbi a politikai pártok és szereplők

iránti negatív véleményeket és bizalmatlanságot. Lamb arra is rámutatott, hogy a párttagság elutasításában rendszerint – noha különböző mértékben, de – többféle visszatartó erő is közrejátszik (188).

Bár úgy véljük, hogy ezek az eredmények nemzetközi relevanciával bírhatnak, azt is feltételezzük, hogy a fenti hátráltató tényezők a nyugati országoktól eltérő kontextusban más formát öltenek és más tartalommal rendelkeznek, emellett pedig további kontextusspecifikus ellenőztőzók jelenlétével is számolnunk kell. Témánk szempontjából ugyanis a kelet-közép-európai régió országaiban a kép sok tekintetben másképpen fest, mint Nyugaton. Itt valamennyi politikai párt – szemben a nyugat-európai társaival – újnak mondható, leszámítva azt a kevés kivételt, amelyek gyökerei a nagyon távoli múltba nyúlnak vissza. Ezen felül új pártok lenni egy olyan politikai rendszerben, ahol minden párt relatíve újnak számít, egészen mást jelent, mint amit Nyugaton e kifejezés alatt értenek (Deschouwer 2017). A másik alapvető különbség, hogy a régió országaiban a demokratikus átmenet során nem alakult ki a párttagság nyugati értelemben vett jelentése és jelentősége. A rendszerváltások gyors és elítveztelt folyamata többnyire felülről kiépített pártokat eredményezett, amelyek stratégiájában a tömegbázisra épülő szervezeti háttér megteremtése helyett a választási mobilizációra került a hangsúly. A választói csoportok nem alulról, a társadalomban jelenlévő törésvonalak következtében, hanem felülről, a pártpolitika alakulásának produktumaként álltak elő. A modern tömegkommunikációs eszközök már a pártok alapításától kezdve rendelkezésre álltak a választók eléréséhez, az állami pártfinanszírozás viszonylag korai bevezetése pedig hosszú távon is gyengítette a pártok tömegszervezetek kiépítésére vonatkozó igényét (van Biezen 2003).

Mint ahogyan arra a hazai tapasztalatok is rávilágítottak, a párttagság és a párt támogatottsága, választási eredménye között nálunk nem feltétlenül mutatható ki közvetlen összefüggés: viszonylag kevés tag és helyi szervezet is elegendő lehet a parlamentbe jutáshoz, és a szélesebb tagság és szervezeti lefedettség nem önkéntlenül óv meg a marginalizálódástól. Az előbbit bizonyítják az LMP 2010-es és 2014-es választási eredményei, az utóbbit pedig az FKGP, az MDF és az SZDSZ példái (Horváth–Soós 2015:257), de ugyancsak e tendenciákra mutatott rá egy nemrégiben készült empirikus felmérés (Sebestyén 2020) egyetemi hallgatók körében, amelyből kiderült, hogy még az egyik legfontosabb célcsoportjukban is alacsony a politikai pártok – mind a rendszerváltás óta működő, mind pedig az újonnan keletkezettek – mozgósítási hajlandósága. A vizsgált fiataloknak mindössze 15%-át kérték fel a pártok arra, hogy vegyenek részt a munkájukban, ami arra utal, hogy az *establishment*-ellenes és bázisdemokrata karakter felmutatása ellenére a 2010-es évek folyamán zászlót bontó pártoknak kevésbé sikerült meghaladni a rendszerváltó társaik elitista karakterét és bevett – választási mozgósításra és nem tagtoborzásra irányuló – stratégiáját (Sebestyén 2020:120–122). Számos településen a pártok és különösen az ifjúsági szervezeteik nem rendelkeznek helyi szervezettel, következésképpen az ott élő fiataloknak nincs lehetőségük e szervezetekkel és az általuk szervezett rendezvényekkel való találkozásra, ami már ezen a ponton ellehetetleníti a potenciális résztvevővé válásukat (Oross–Szabó 2019a; Bódi 2021). Emellett az is megállapítható, hogy a hazai pártok – sok esetben mozgalmi meghatározásuk ellenére – viszonylag nehezen megugorható akadályokat gördítenek a belépni szándékozók elé, és tagfelvételi gyakorlatukban, valamint belső döntéshozatali folyamataikban is csak mérsékelten mutatnak a nyitás irányába tartó, így a fiatal korosztály számára vonzó olyan – a nyugat-európai pártok körében fokozottan megfigyelhető (Scarrow 2013, 2015) – innovatív vonásokat, mint például a taggá válás pénzügyi és procedurális akadályainak lebontása, az alternatív tagság formáinak és jogainak jelentősebb kibővítése vagy a kiterjedtebb közvet-

len részvétel biztosítása a pártot érintő döntésekben (Kovarek–Soós 2016; Kovarek 2020).³

A fiatalok intézményes politikától való távolmaradása vonatkozásában nem feledkezhetünk meg a történelmi múlt hagyatékáról sem. Az államszocializmus évtizedeinek tapasztalata és az állampárt kényszerű mozgósítása egy erőteljes pártellenes attitűdöt eredményezett a társadalomban, amelynek következtében a politikai szervezetek iránti lelkesedés a kezdetektől fogva hiányzott. Az új politikai pártokat a rendszerváltás idején a társadalom tagjai gyanakvóan fogadták, s a pártok körüli gazdasági botrányok és korrupciós ügyek a későbbiekben még inkább felerősítették a velük szemben eleve meglévő társadalmi ellenszenvet (Mishler–Rose 1997; Lewis 2000). A felnőtt társadalom e viszonyulásainak azért is kiemelt a jelentősége, mert a hazai kutatási tapasztalatok alapján a rendszerváltást követően belépett fiatal korosztályok következetesen konform nézeteket vallanak, politikai gondolkodásukban a családi mintákhoz igazodnak. Nem figyelhető meg a szülők politikai véleményeivel és magatartásával szembeni generációs alapú lázadás. A felnőtt társadalomhoz hasonlóan a fiatalok nagy többségét is a politikával és a politikai szervezetekkel szembeni távolságtartás, szkepticizmus és gyanakvó attitűd jellemzi, sem a pártok, sem a pártvezérek nem élvezik bizalmukat (Bognár 2014; Kadlót 2016; Oross–Szabó 2019b; Bíró-Nagy–Szabó 2021).

Ugyancsak alapvető fontosságú körülmény, hogy a család mellett a politikai szocializáció másik fő intézménye, az iskolarendszer magatartáskészleteit illetően nem – illetve csak nagyon kevesek számára – nyújt a politikához való általános viszonyuláshoz képest alternatívát. A politikai pártok munkahelyi jelenlétét tiltó törvény bevezetésével az iskola korábbi átpolitizáltságát az új demokratikus keretek között egyenesen a politikum világának kirekesztése váltotta fel, így a rendszerváltás után felnövekvők legtöbbször ideológiamentesen, de egyúttal a politikai és közéleti ismereteket is mellőző oktatásban nevelkedett. A nyugat-európai gyakorlattal szemben nálunk sem a pártok, sem a politikai jellegű ifjúsági csoportok nem lehetnek jelen a tanintézményekben, ami jelentősen megnehezíti számukra a fiatalok elérését és az iskola által nem facilitált politikai érdeklődésük és részvételük előmozdítását (Oross–Szabó 2019a).

Ebben a sajátos helyzetben, ahol a két legbefolyásosabb intézmény a – család és az oktatási rendszer – inkább lenevel a politikai részvételről, mintsem ránevel arra, különösen nagy felelősség hárul a rajtuk kívülálló szocializációs közvetítőkre, mint például a kortárs csoportokra és a civil szervezetekre. A hazai elemzések azonban e közegek tekintetében sem kecsegtetnek nagyon kedvező eredményekkel. A magyar fiatalok az empirikus tapasztalatok alapján a kortársaikkal csak igen ritkán beszélgetnek politikáról. A közösségi kapcsolataik felületesebbek és kiépitetlenek, ezért az individualizált, önértékelő cselekvési formákat részesítik előnyben, miközben a szervezett keretek között folytatott politikai és társadalmi cselekvési módok, így a civil szervezeti aktivitás is elenyésző a körükben (Szabó–Dancs 2017; Kovacic–Dolenec 2018; Bíró-Nagy–Szabó 2021). Abban ugyanakkor, hogy a civil szervezetek nem tudják érdemben részvételre bírni, mobilizálni a fiatal korosztályokat és gyenge társadalmi érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek, az is erősen közrejátszik, hogy korlátozott forrásaik miatt maguk a szervezetek súlyos diszfunkciókkal küzdenek. Tevékenységüket és működési lehetőségeiket az elégtelen finanszírozás mellett ráadásul az egymást követő kormányok változó politikai követelményei is folyamatosan beárnyékolják a rendszerváltást követően (Arató–Nizák 2012), 2010 óta pedig egyenesen olyan kormányzati intézkedések történtek, amelyek számos – állami feladatot ellátó vagy ellátni próbáló – civil szervezetet diszkrimináltak és lehetetlenítették el (Gerő–Kopper 2013;

³ A szerző pártok alapszabályain alapuló elemzése szemléletesen mutatja be, hogy dacára az alacsony taglétszámuknak, az ellenzéki pártok jelentős része számos olyan eljárást vezetett be a tagfelvételi gyakorlatába, amely nemhogy nem könnyíti, hanem kifejezetten nehezíti vagy lassítja a pártba történő belépést (Kovarek 2020:40–42).

Susánszky–Unger–Kopper 2020).⁴

A civil szervezetek esetében ugyanakkor egy sajátos hátráltató mechanizmus is működik hazánkban a pártpolitikai részvétel szempontjából. Miközben a civil szféra rendeltetésszerű tevékenységét és érdekérvényesítését aláásó kormányzati politika – a többleterőforrások és az intézményesített befolyás megszerzése érdekében – a pártpolitika világába tereli a civil szervezeteket, e mozgásnak sajátos akadályt állít a civil szféra politika-, illetve pártellenessége. A hangsúlyosan apolitikus civil magatartás hazánkban a rendszerváltás előtti időkbe visszanyúlóan meghatározó minta (Miklósi 2000), amely szerint a civil szervezetekben és mozgalmakban tevékenykedők számára a politika egy olyan elkülönült területet jelent, amely a társadalom elé hatalmi érdekeket helyező pártok és politikai elit felségterülete. A civilek ebből kifolyólag igyekeznek e területen kívül maradni és megőrizni azt a sajátos politikai szerepüket, amely kimerül a pártok és a politikai döntéshozók ellenőrzésében, a társadalom számára fontos ügyek politikába történő becsatornázásában és a nyomásgyakorlásban (Gerő–Kopper 2013; Takács 2018). Ez tehát azt jelenti, hogy a civil szféra elvben nem szolgálhat a pártpolitikai részvétel csatornájával, mert azzal szembeszegülne az antipolitikai civil hagyománnyal.

Természetesen nem lehetünk biztosak abban, hogy a fenti visszatartó tényezők azonosak-e a pártpolitikai részvétel tényleges, a fiatalok által érzékelt költségeivel, ezért tanulmányunkban megvizsgáljuk, hogyan gondolkodnak e kérdésekről. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy nemcsak a mozgósítás hiánya, hanem a mozgósítás helye és módja is akadályt képezheti a pártpolitikai részvételnek. Egyaránt elgondolható ugyanis, hogy egy, a pártpolitikai részvételre nyitott fiatal azért nem csatlakozik valamely párthoz, mert az nem megfelelő helyen vagy módon kéri fel őt erre, de az is, hogy egy nyitott, de még hezitáló fiatal éppen egy adott politikai párt meggyőzőképessége mozdtítja a részvételre. A mozgósításon kívül azonban számos más visszatartó erő is jelen lehet a fiatalok körében, amelyek szintén elemzésünk tárgyát képezik. Ezek között, tekintettel a pártpolitikai szereplők iránti negatív attitűdökre, kíváncsiságunkat kiterjesztjük a fiatalok pártokban részt vevő társaikkal kapcsolatos percepcióira is. Úgy véljük, hogy a párttagsághoz való viszonyulásukban szerepet játszik, hogy a fiatalok hogyan látják e társaikat, és persze önmagában is érdekes kérdés, hogy mennyiben értékeli a pártpolitikai szereplőket másként, ha a saját kortársaik kerülnek terítékre.

ADATOK ÉS MÓDSZERTAN

Kérdéseink megválaszolása érdekében egy fókuszcsoportos vizsgálatot végeztünk egyetemi hallgatók körében 2020 januárja és márciusa között. E feltáró jellegű interjúmódszer segített minket abban, hogy simuláljuk a hallgatók hétköznapi beszélgetéseit és mélyebben megértsük, a téma kapcsán miért gondolkodnak úgy, ahogy (Kitzinger 1995).

E célcsoport választását számos körülmény indokolta. Egyfelől a felsőoktatásban tanuló fiatalok a jövő értelmiségeként, a következő nemzedék társadalmi, gazdasági és politikai elitjeként egy olyan mintaadó csoportként definiálhatók, amely erőteljes hatással bír az idősebb és a fiatalabb korosztályok társadalmi és politikai gondolkodására és magatartására. Ebből kifolyólag önmagában is megkerülhetetlen a gondolkodásuk mélyebb megismerése. Ráadásul egy olyan ifjúsági rétegről van szó, amely a társadalmi, gazdasági, politikai

⁴ Mint például a 2017. évi LXXVI. – a közbeszédben csak civiltörvényként, ritkább esetben Lex NGO-ként hivatkozott – törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról, amely regisztrációs kötelezettséget ír elő a külföldről is támogatást kapó civil szervezeteknek, és amelyek ettől kezdve külföldről támogatott szervezetnek minősülnek. Vagy a 2018. júliusában elfogadott, a szólásszabadságot és az egyesülési szabadságot egyaránt korlátozó „Stop Soros” törvénycsomag, amely különböző szankciókat határozott meg „a tömeges migrációt propagáló, külföldről támogatott szervezetek” ellen.

és kulturális orientációs mintáit a nyugat-európai ifjúságtól meríti, miközben szocializációját elkerülhetetlenül meghatározzák a hazai viszonyok és sajátosságok is (Gábor 1993). Ezáltal egy olyan csoportot kínál, amely a leginkább összemérhető a nyugat-európai ifjúsággal, és amelyen a leginkább vizsgálható, hogy a nyugat-európai fejlődési irányok és folyamatok mennyiben érvényesülnek nálunk, valamint az is, hogy azok hogyan formálódnak és torzulnak a magyar kontextusban és milyen jövőbeni kilátásokkal rendelkeznek.

Másfelől a nemzetközi és a hazai szakirodalomban egyaránt ismeretes, hogy a hallgatók az átlagnál jobban érdeklődnek a közügyek iránt, szilárdabb pártpreferenciákat mutatnak és aktívabban vesznek részt a politikában, legyen szó a bekapcsolódás bármely formájáról (Cross–Young 2008; Oross–Szabó 2019a; Sloam et al. 2021), továbbá más ifjúsági csoportoknál gyakrabban válnak a politikai szervezetek és szerveződések mozgósításának célpontjaivá (Schussman–Soule 2005; Cross–Young 2008; Persson 2014; Pickard 2019; Sebestyén 2020). Az egyetemi és főiskolai hallgatók hazánkban a rendszerváltás óta a pártalapítás kulcsszereplői és az elmúlt években is kiemelt célcsoportjai voltak az újonnan alakult pártoknak (Angyal–Fellner–Fényes 2017; Vermes 2019).

Ezenfelül az eddigi kutatások arra is rámutattak, hogy a pártokban részt vevő fiatalok között felülreprezentáltak a diplomások, illetve a felsőfokú végzettséget a jövőben potenciálisan elérő fiatalok (Lamb 2002; Weber 2017; Rainsford 2018), következésképpen az egyetemi hallgatók között nagyobb eséllyel bukkanunk pártok által mobilizált fiatalokra, és olyanokra is, akik személyesen ismernek pártokban aktivizálódó társakat.

A hallgatói populáción belül olyan fiatalokat választottunk a fókuszcsoportokba, akik 1) nem párttagok, így a kívülről perspektívájából osztják meg velünk az álláspontjaikat; 2) akiket már megszólítottak valamilyen formában a pártok azzal a szándékkal, hogy részt vegyenek a munkájukban, így rendelkeznek tapasztalattal és véleménnyel a pártok toborzó aktusairól; 3) akik a civil szférában – akár eseti jelleggel, akár tartósan elköteleződve – aktivizálódnak politikailag, ezért el tudják nekünk mondani, hogy a pártokkal szemben miért részesítik előnyben a civil részvételi formákat. E hallgatók azonosítására egy szűrőkérdőívet hívtunk segítségül (Függelék 1). A válaszadókat online platformokon és hallgatói fórumokon toboroztuk.

A mintaválasztás nem, lakóhely és képzési terület szerint heterogén, míg politikai aktivitás szempontjából homogén csoportokat eredményezett. Megjegyzendő azonban, hogy a mintánkban felülreprezentáltak voltak a női hallgatók, a fővárosiak és a társadalom- és bölcsészettudományi szakokon tanuló fiatalok, ilyenformán az elemzésünk elsősorban ezeknek a hallgatóknak a tapasztalatait és véleményeit tükrözi (1. táblázat).

A fiatalokkal készült fókuszcsoportos beszélgetések félig strukturált vezérfonal alapján történtek (Függelék 2). Rövid bemutatkozó kör után a témára való ráhangolódást segítő játékkal indultak, amelyben előbb a politikával, majd a pártokkal kapcsolatos legfontosabb asszociációikat kellett a résztvevőknek papírra vetniük. Ezek megtárgyalása után a fókuszcsoportos vizsgálódás arról érdeklődött, hogy milyen formában kaptak a pártoktól meghívást a részvételre és mit gondolnak erről. Ezt követően pedig a pártokban részt vevőkre vonatkozó véleményeik, majd a pártpolitikai részvételhez való saját viszonyuk felderítése következett. A beszélgetések minden esetben egy öt-tíz perces, rövid ötleteléssel zárultak, ahol a fiataloknak javaslatokat kellett tenniük arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne elősegíteni a fiatalok csatlakozását a pártokhoz. Ez ugyancsak azt a célt szolgálta, hogy mélyebben megismerhessük az érintettek pártpolitikai részvételhez való viszonyát. Megtudhassuk, hogy milyen hiány betöltését tartják elengedhetetlennek: akár azért, mert nincs meg valami a pártokban, aminek lennie kellene, akár azért, mert ami van, az a fiatalok számára fogyaszthatatlan.

1. táblázat. A fókuszcsoportos vizsgálatban részt vevő hallgatók főbb jellemzői

	Álnév	Nem	Életkor	Település-típus*	Képzési terület**	Szervezeti kötődés
I.	Máté	férfi	21	község	TÁRS	Hallgatói szervezet (szakkollégium)
	Dóra	nő	23	főváros	BÖLCS	Nőket támogató szervezet
	Gergő	férfi	21	főváros	TÁRS	Emberi jogi civil szervezet
	Elza	nő	21	kisváros	BÖLCS	Helyi közösségi szervezet
	Amina	nő	20	kisváros	BÖLCS	Emberi jogi civil szervezet; hallgatói szervezet (szakkollégium)
	Petra	nő	21	főváros	TÁRS	Hallgatói szervezet (szakkollégium)
	Lukács	férfi	20	főváros	TÁRS	Emberi jogi civil mozgalom
	László	férfi	22	főváros	TÁRS	Nemzetközi környezetvédő mozgalmak; hallgatói szakmai szervezet
II.	Maxim	férfi	22	főváros	TÁRS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Lívia	nő	19	középváros	BÖLCS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Mercédesz	nő	23	kisváros	TÁRS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Mónika	nő	21	főváros	BÖLCS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Rajmund	férfi	21	főváros	TÁRS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Dorina	nő	19	kisváros	TÁRS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Eszter	nő	22	kisváros	TÁRS	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
	Mária	nő	20	középváros	JOG	nincs, eseti jelleggel aktivizálódik
III.	Dávid	férfi	25	kisváros	JOG	Emberi jogi civil szervezet
	Gáspár	férfi	21	főváros	BÖLCS	Hallgatói szervezet (szakkollégium)
	Szandra	nő	22	község	BÖLCS	Emberi jogi civil szervezet; hallgatói szakmai szervezet
	Kitti	nő	26	főváros	MŰV	Emberi jogi civil szervezet
	Zoltán	férfi	24	főváros	GAZD	Emberi jogi civil szervezet; hallgatói szakmai szervezet
	Lujza	nő	20	középváros	BÖLCS	Hátrányos helyzetű gyermekeket segítő szervezet
	Barnabás	férfi	21	kisváros	TÁRS	Hallgatói szervezet (HÖK)

*A hazánkban alkalmazott kategorizálás szerint: 5 ezer fős népességszám alatt község, 5 és 20 ezer fő között kisváros, 20 és 100 ezer fő között középváros, 100 ezer fő felett nagyváros.

** Bölcsészettudomány (BÖLCS), jogi és igazgatási (JOG), gazdaságtudományok (GAZD), művészet (MŰV), társadalomtudomány (TÁRS).

A fókuszcsoportok elemzése egyfelől a két csoporttípus – a *formálisan elköteleződő hallgatók* és az *eseti jelleggel aktivizálódó hallgatók* – vélekedései közötti hasonlóságok és különbségek megragadására koncentrált, másfelől az egyes csoporttípusokon belüli véleménykülönbségek bemutatására. Ennek megfelelően a csoportleíratok vizsgálata első lépésben *vertikális elemzéssel* történt, vagyis külön-külön elemeztük az egyes csoportbeszélgetések szövegeit, melynek során a vezérfonal fő témái szerint strukturáltuk a szövegeket, majd sorról-sorra történő, vagy más néven „aprólékos” kódolással azonosítottuk és vontuk tematikus kulcskategóriák alá az azonos és az eltérő vagy ellentétes véleményeket. Második lépésben pedig *horizontális elemzés* segítségével vettük szemügyre a három csoportleírásban megmutatkozó hasonlóságokat és eltéréseket.

A következő részben bemutatjuk a megkérdezett hallgatók pártpolitikai mozgósításról alkotott véleményeit, majd rátérünk a pártpolitikai részvétellel kapcsolatos legfontosabb ellenőztözőikre. Elemzésünket a párttag kortársaikkal kapcsolatos percepcióik bemutatásával zárjuk.

EREDMÉNYEK

Pártpolitikai mobilizáció a kívülálló hallgatók perspektívájában

A szakirodalom alapján azt várnánk, hogy a társas környezetnek döntő szerepe van abban, hogy valaki az élete során közvetlenebb kapcsolatba kerül-e vagy sem a pártpolitikai szervezetekkel, ez azonban a fókuszcsoportokban részt vett fiatalok válaszai alapján nem feltétlenül van így. E hallgatók között ugyanis csak alig néhány olyan fiatal akadt, akinek a közvetlen környezetében nincs legalább egy pártban vagy párt ifjúsági szervezetében közreműködő szaktárs, ismerős, barát, netán családtag. Ennek ellenére mindössze csak néhányukat biztatták korábban a pártpolitikai szervezetekbe való belépésre. E hallgatók közös jellemzője a formális szervezeti kötődés, a civil szervezetekben, de még inkább az egyetemi szakkollégiumokban való tagviszony. Továbbá, valamennyiüket e szervezetek vagy a hozzájuk kötődő rendezvények keretében érték el az egyes pártok képviselői. Meglepő módon tehát nem a párttag ismerősök, hanem idegenek ösztönözték őket a csatlakozásra.

A többi hallgatót személyesen ugyan eddig nem keresték meg pártpolitikai szervezetek, de lett volna lehetőségük hozzájuk kapcsolódni. Ők elsősorban az online közösségi platformokon, illetve az utcán és a különböző nyári zenei fesztiválokon találkoztak a pártok és az ifjúsági szervezeteik toborzásával. Pártpolitikai részvételük elmaradása ebből adódóan kevésbé indokolható azzal, hogy a fiatalok számára nem annyira láthatóak, nem elérhetőek ezek a szervezetek. A fókuszcsoportos beszélgetések során kiderült azonban, hogy maga a pártpolitikai mozgósítás már jelentősebb mértékben szerepet játszik benne. Érdeemes ezért közelebbről megvizsgálunk, hogy a fiatalok hogyan értékelik a pártok toborzó tevékenységét.

A téma kapcsán a csoportok résztvevői szinte kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy a fiatalok mozgósítása szempontjából az internet nem megfelelő terep és az online megkeresések nem hatékony technikák a fiatalok bevonására. Bár a hallgatók elismerték, hogy fontos tájékozási pontot jelentenek számukra az internetes közösségi oldalak, amelyeken a pártok toborzó hirdetései is felbukkannak, ezeknek az üzeneteknek nem igazán szentelnek különösebb figyelmet. Ahogyan azt az egyik válaszadó megjegyezte:

„Hát szerintem, ezeket automatikusan kiszűri az agyad, tehát amikor feljönnek ezek a meghívások a pártoktól, csak annyit foglalkozok vele, hogy kiiszelem.” (Maxim [Csoport II.]

A hallgatók az online világ fokozódó dominanciája ellenére – vagy talán éppen emiatt – úgy vélték, hogy a fiatalok személyes megszólítás útján mozgósíthatóak a leghatékonyabban, méghozzá egy olyan kontextusban, ahol valóban oda tudnak figyelni a pártok üzeneteire és mondanivalójára. Ilyen helyszíneként említették az utcát, a hallgatói szervezeteket, a fórumokat és a különböző előadásokat, sőt, a pártpolitika tilalma ellenére többen a pártok iskolai és egyetemi jelenlététől sem zárkoznának el. A zenei fesztiválokról mint „offline” toborzási színterekről azonban már megoszlottak a vélemények. A megkérdezett fiatalok egy része kifejezetten zavarónak, a fesztiválok rendeltetésével összeegyeztethetetlennek értékelte a pártpolitikai szervezetek mozgósító tevékenységét. Elmondásuk szerint a fesztiválok a fiatalok szabadidejének és szórakozásának a szférái, amelyekben a politikai szervezeteknek nincsen helyük. Mások számára ezzel szemben kevésbé bizonyult fontosnak az efféle határmegvonás a magán- és a közzsféra között és nem találtak kivetnivalót a zenei fesztiválokon történő pártpolitikai mozgósításban sem, inkább csak azokkal a formákkal és módokkal voltak fenttartásaik, amelyekkel a pártok igyekeznek magukhoz vonzani leendő támogatóikat és tagjaikat. Ezeket egyrészt felszínes és kommersz eljárásoknak ítélték meg, amelyek révén nem lehet érdemi információkat

szerezni a pártok valóságos működéséről és céljairól, másrészt viszont olyan offenzív közeledési stratégiáknak, amelyek inkább taszítólág, mintsem vonzólag hatnak a fiatalokra:

„Én mondjuk nem értem, hogy a legtöbbször miért van negatív véleménye erről. Mondjuk én még csak egyszer voltam ott, és nem tudom, hogy a többi évben hogyan van, de amikor én voltam, akkor a fesztiváltól viszonylag messze volt a standjuk. Tehát egy ilyen külön civil térben vannak. Aki nem akar részt venni, nem fog. Tehát pont, hogy jó, nekem inkább az a bajom, hogy ilyen bugyuta módszerekkel, meg ajándékosztással dolgoznak ott kint. Meg én nagyon nagy fenntartással mentem oda, mert én eleve nem nagyon szeretem az ilyen direkt megközelítést, mint mikor telefonon akarnak neked eladni valamit és nagyon kötelező figyelned, meg beszélgetned. Én azt a lazább fajta tájékoztatást kedvelem, tehát ha mondjuk kiraknak egy plakátot fontos kérdésekről, amivel a párt foglalkozik, és akkor arról, ha akarod lehet őket kérdezni. De ehelyett az van, hogy odajönnek hozzád és rögtön nyomtatják a propagandájukat. És én ezt nem szeretem.” (Dorina [Csoport II.]

Mindezek ellenére a hallgatók válaszaiból összességében az volt leszűrhető, hogy az elsődleges problémájuk nem annyira a toborzás helyével vagy módjával, hanem annak tartalmával volt. Ebből ugyanis nem derült ki számukra, hogy a pártok pontosan milyen szándékból vagy szándékokból tartanak rájuk igényt, márpedig a fiataloknak kiemelten fontos, hogy határozott célja legyen az őket invitáló szervezeteknek, mint ahogyan határozott célja legyen a saját részvételüknek is. Ezek tekintetében ugyanakkor némileg eltérő elvárások fogalmazódtak meg a vizsgált csoportokban. Az *eseti jelleggel aktivizálódó hallgatók* többsége számára fontos szempontnak bizonyult, hogy valamilyen konkrét ügyről legyen szó, amely érdekli és érinti. Ez egyúttal azt is implicálja, hogy ezek a fiatalok legfeljebb csak egy-egy probléma megoldása erejéig kapcsolódnának valamelyik szervezet munkájába, hosszú távon azonban nem köteleződnének el. Emellett többen hangsúlyozták közülük a mozgósítás érzelmi aspektusának szerepét is. Eszerint a fiatalok leginkább akkor mozdíthatók meg, ha valami érzelmileg megérinti őket. E hallgatóknál tehát azok a pártok járhatnak sikerrel, amelyek a formális mellett lazább, alkalmi jellegű bekapcsolódási lehetőséget is nyújtanak, és valamilyen speciális társadalmi ügyre érzékenyítő céllal szólítják meg a fiatalokat:

„Én úgy gondolom, hogy kell valami érzelmileg sokkoló dolog, ami felráz. Tehát például az jutott eszembe, hogy a [szervezet neve]-nek volt egy ilyen kampányvideója, ami így tükre arcul csapott, hogy úristen, ezt így soha nem gondoltam volna, hogy Magyarországon ilyen körülmények között élnek az emberek.” (Dorina [Csoport II.]

A *formálisan elköteleződő hallgatók* ezzel szemben kevésbé mutatkoztak ügyorientáltak, náluk a közösségi tevékenység és a konstruktív cselekvő aktivitás adták az elsődleges kritériumokat. Az is lényeges volt számukra, hogy a csatlakozásra felhívó szervezet progresszív legyen, közérthetően és a fiatalok nyelvén beszéljen, de ennél fontosabbnak bizonyult, hogy a gyakorlatban cselekedjen. Olyan feladatokkal szolgáljon, amelyekben a fiatalok másokkal együttműködve, tevőlegesen tudnak tenni a társadalom jobbításáért, és látható, kézzelfogható eredménye van a részvételüknek:

„Nálam ez végül is független attól, hogy párt-e vagy civil, a lényeg, hogy tudjak tenni, hogy legyen egy olyan csatorna, ami működik, és oda be tudom csatornázni a cselekvőképességemet. És, hogy amit teszek, az jó és látható.” (Petra [Csoport I.]

Mindezen elvárások azt mutatják, hogy a fiatalok a politikai pártokétól merőben eltérő képzetekkel rendelkeznek a politikáról és a politikai részvételről. Kevésbé érdeklí őket a politika értékvitákról szóló elméleti világa, mivel percepcióik a politika gyakorlati oldalára irányulnak. Nem arra tehát, ami a különböző politikai eszmék szerint lehetne, hanem arra, ami van és, ami az adott körülmények között megvalósítható. Ez a hozzáállás megerősíti a nemzetközi szakirodalmat, amelyben a fiatalok politikai cselekvését gyakran „*Do-It-Ourselves*” vagyis „Csináljuk meg magunk” politikai részvételnek nevezik (Pickard 2019:375). Emellett ugyanakkor azt is tekintetbe kell vennünk, hogy a vizsgált hallgatók politikai szerepvállalása az eddigiekben – akár alkalmasszerűen, akár tartósabban elköteleződve – alapvetően a civil szférában valósult meg, aminek ugyancsak szerepe lehet az adekvát mozgósításról és részvételről alkotott képzetekben.

A pártpolitikai mobilizáció értékelését követően a fókuszcsoportok résztvevőinek a pártokban való közreműködéshez és résztvevőkhöz való saját viszonyukat kellett mérlegelniük. Ezekből a diskurzusokból pedig csakhamar arra derült fény, hogy a pártok mozgósítása sikertelenségének hátterében nem egyedül a fiatalok igényeinek nem megfelelő toborzási eljárások húzódnak meg, hanem olyan további tapasztalatok is, amelyek távolító hatásával a pártoknak ugyancsak számolniuk kell(ene), ha valóban hatékony fiatalokat célzó mobilizációs stratégiát kívánnak megvalósítani. A következő részekben ezekkel a tapasztalatokkal és a pártpolitikai részvétel belőlük fakadó ellenőztőnzőivel foglalkozunk.

A pártpolitikai részvétel társadalmi, politikai és individuális ellenőztőnzői

Várakozásainkkal ellentétben az *eseti jelleggel aktivizálódó és a formálisan elköteleződő hallgatók* között egyaránt voltak olyan fiatalok, akik nyitottságot mutattak a pártokban való részvétel iránt. Az is igaz azonban, hogy e hallgatók aggályai miatt még nem szánták rá magukat a belépésre, ilyenformán helyesebb őket „*hezitálóknak*” vagy „*bizonytalanoknak*” neveznünk.⁵ A többség pedig minden csoportban a pártoktól gyengébb vagy erősebb mértékben „*elzárkózók*” táborát erősítette, ezért tekintetbe kell vennünk a konformitás érvényesülésének lehetőségét, vagyis, hogy a pártpolitikai cselekvésre hajlandónak mutatkozó fiatalok kevésbé mertek a szándékaikról őszintén beszélni a határozottabban elzárkózó csoporttársaik előtt. Úgy véljük azonban, hogy ezzel együtt is számottevő tanulsággal szolgálnak a hallgatók témával kapcsolatos gondolatai.

A távolmaradás okainak tárgyalása során valamennyi fókuszcsoportos beszélgetésben elsőként került elő a felnőtt és a fiatal társadalomban egyaránt tapasztalható pártokkal szembeni általános ellenszenv, illetve a bennük való közreműködés ebből adódó negatív társas-társadalmi megítélésének a problémája, amely egyenesen az egyik legerősebb hátráltató motívumnak bizonyult a megkérdezett fiatalok többségénél. Így például a *bizonytalan hallgatók* közül jó néhányan azért nem csatlakoztak a számukra szimpatikus párthoz, mert attól tartottak, hogy e döntésüket a társas környezetük nem nézné jó szemmel. Az általuk elmondottak alapján ez egyaránt lehet a család, a kortársak vagy a szélesebb társadalmi közeg vélt vagy valós rosszsallása, büntető és kirekesztő magatartása miatt érzett félelem, de mindezek akár együttesen, egymást erősítve is hezitálásra készíthetik az amúgy részvételi szándékkal rendelkező fiatalokat:

„Én sokszor elgondolkodtam már rajta, hogy belépek pártba, meg még most sincs teljesen elvetve bennem. Ami nálam egy erősen visszatartó erő az a család, ahol erről nem nagyon akarnak még vitát nyitni se. És na értitek, ez kábé kicsit olyan érzés, mintha a családot nem támogatná a személyiséged egy részét, és egyébként meg működik. Ne értsétek félre, szerintem nagyon szerető szüleim vannak, de

⁵ A vélemények megkülönböztetése érdekében az elemzésben ekként hivatkozunk rájuk, míg a másik csoportra az „*elzárkózó*” kifejezést használjuk.

nagyon csalódnának bennem, ha tényleg belépnék. Még azt is el tudom képzelni, hogy azt mondanák, hogy akkor menj Isten hírével.” (Dorina [Csoport II.]

„Szerintem ehhez nagyon hiányzik a környezet támogatása, tehát nem egy olyan dolog, ami könnyen felvállalható itthon. Számolni kell azzal, hogy emiatt kirekesztik az embert, de ha nem is utána biztosan másképp állnak hozzá.” (Szandra [Csoport III.]

E visszatartó tényezőknél kívül az *elzárkózó hallgatók* közül többen a társadalmi környezet pártpolitikai részvételt demotiváló működésének egy további fontos mechanizmusára is rávilágítottak. Eszerint erősen fennáll a veszélye annak, hogy azt a személyt, aki belép egy pártba, a társadalom olyan skatulyába zárja, amely őt a pártjával teszi egyenlővé. S ez e hallgatók véleménye szerint olyan megbélyegzéssel jár, amely még akkor is megmarad, ha az illető idővel meggondolja magát és kilép a pártból. Ez tehát azt jelenti, hogy e fiatalok szemében pártagnak lenni egy olyan hosszú távú, akár életre szóló elköteleződést jelent, amelynek beláthatatlan következményei vannak, s amelyet ezért nem érdemes megkockáztatni:

„Én biztos, hogy nem lépnék be pártba. Szerintem sokkal többet veszítesz vele, mint nyersz. Szerintem ez egy olyan elköteleződés, amit fiatal fejjel nem feltétlenül tud felmérni az ember, hogy ennek azért lesznek következményei, vagy később akármi lehet, hogy ez ott marad a neve mellett, mégha csak bizonyos ideig volt is ott.” (Mária [Csoport II.]

„Az a rossz, hogy közben meg a pártok is változnak, mondjuk ideológiailag, például a Jobbik vagy korábban a Fidesz. És hogy így egyszer az ember a nevét teszi valamihez, akkor az ott marad, és hiába már nem párttag, később emiatt lehet, hogy tők más fényben ítélik meg. És akkor már nem azt nézik, hogy te csak egy rövid ideig voltál benne, amikor még teljesen mást képviselt a párt, ez engem például eléggé elrettent.” (Lukács [Csoport I.]

Ebben a viszonyulásban alighanem történelmi múltunk öröksége köszön vissza, az esetleges politikai konverziókat tekintetbe vevő politikai elővigyázatosság társadalmi stratégiája (Szabó–Falus 2000; Bognár 2014).

A hazai elemzések régóta jelzik a nők – régiós viszonylatban is⁶ – gyenge jelenlétét a pártpolitikában, amely a fiatalok fókuszcsoportos beszélgetéseiben is megjelent a pártokban történő részvételt gátló hazai körülmények között, még hozzá – szemben a problémát jellemzően a pártok felelősségébe utaló magyarázatokkal (Várnagy–Ilonszki 2012; Ilonszki–Várnagy 2014; Ilonszki–Vajda 2019) – a társadalom diszkriminatív hozzáállása kapcsán. Több női válaszadó is megemlítette a társadalomban zajló nemi szocializáció és jelenlévő nemi szerepekkel kapcsolatos sztereotípiák pártpolitikai részvételre vonatkozó ellensúlyozó szerepét. E fiatalok úgy látták, hogy a magyar társadalom értékítéletei szerint a pártpolitika döntően a férfiak terepe, ezért még ha meg is próbálnának egy pártba belépni, a keretei között aligha tudnának nőként érvényesülni és a maguk számára társadalmi támogatást szerezni. A nők cselekvő felelősségvállalása az észlelt társadalmi normák értelmében legfeljebb az önkéntes segítő tevékenységre terjedhet ki:

„Nekem ehhez még most nincs elég önbizalmam. Ami persze sok minden miatt van, de hogy például szerintem ebben így benne van a női mivoltom is, persze tőkre nem tudatosan, de mégis tudod, hogy nőként nem, nőként nem lehet. És emiatt aztán még ha el is gondolkodsz a politikai jövődön, így rögtön el is bizonytalanodsz, hogy nem, nem neked való.” (Lujza [Csoport III.]

6 Miközben valamennyi poszt szocialista országban látványosan növekedés volt tapasztalható e tekintetben, addig Magyarországon az elmúlt 30 évben a nők parlamenti jelenléte stabilan 10% alatt maradt (Ilonszki–Vajda 2019:241).

„Nőként inkább ilyen szociális témákra vagyunk nyitottak, hogy segítsünk, meg a gyerekek satöbbi, satöbbi, mint mondjuk egy ilyen direkt politikai elköteleződésre. És az a kép él bennünk, hogy a politika az egy olyan hely, ahol nőként nehéz lehet dolgozni, túl nagy teherrel jár.” (Kitti [Csoport III.]

A kedvezőtlen társadalmi megítélésen túl a megkérdezett hallgatók narratíváiban bizonyos egyéni akadályozó tényezők is terítékre kerültek. A csatlakozást fontolgató hallgatók közül néhányan például részben az élethelyzetükre (pl. tanulásra fókuszálás, szülőktől való függés), részben a politikai fejlődésük életkori sajátosságaira visszavezethető olyan személyes hiányérzetükről számoltak be, amely gátat szab a pártokban való közreműködésüknek. Egyesek a hezitálásuk okaként olyan erőforrásaik és készségeik hiányára hivatkoztak, mint a szabadidő, az anyagiak, valamint a politikai szerepvállaláshoz szükséges önbizalom és érzelmi rátermettség, míg másoknál a fő hiánytényezőt az ideológiai elköteleződés fejletlensége adta. Az ezt említő hallgatók úgy vélték, hogy még nem tisztázódtak le a különböző társadalmi és politikai témákat érintő állásfoglalásaik oly mértékben, hogy lojalitást tudjanak vállalni valamely párt felé.

Az ideológiai indok ugyancsak megjelent a pártpolitikai részvételtől elzárkózó társaknál, de már nem mint hiányérzet, hanem mint kifejezetten taszító körülmény. Náluk ugyanis a fő elrettentő erőnek a pártoktól éppen a párttagság ideológiai egyoldalúságának vélelme bizonyult. Pártokhoz csatlakozni értelmezésükben egyet jelent az ideológiai zárttsággal, az ellentétes vagy eltérő álláspontok elutasításával. Ehhez a vélekedéshez pedig gyakran társult, de önmagában is felmerült a beszélgetésekben az a gondolat, hogy pártba lépve az egyén elveszíti az egyediségét, gondolkodásában hasonul a pártjához és gyengül az attól független kritikára való képessége. Mindezen felül e hallgatók közül néhányan a pártpolitikai elköteleződést egyenesen a vallási meggyőződéssel, mi több, a fanatizmussal azonosították:

„Soha nem lépnék be egy pártba, mert nekem ez olyan mintha felvennél egy vallást. És így vakon csak azt mondod, amit a párt mond és semmi mást nem látsz. Olyan ez nekem mint egy szekta.” (Lívia [Csoport II.]

Mindezekkel együtt azonban a fiatalok többsége azt is elismerte, hogy e sajátságok nem annyira a pártpolitikai aktivizmus általános vagy szükséges velejárói, hanem inkább a szélsőségesen polarizálódott magyar politikai környezet, a kormányzat és az ellenzék kibékíthetetlen ellentétének a következményei. Ebben az értelemben fenntartásaik nem általánosságban a pártpolitikával és a pártpolitizálással vannak, hanem annak hazai formájával és működésével. Ezzel kapcsolatban pedig többen is megjegyezték, hogy a politikai életben itthon egy olyan szükségtelen radikalizmus uralkodik, amely már nemcsak a pártok csatározásaira, hanem a hétköznapi emberek politikai tárgyú beszélgetéseire is alapvetően rányomja a bélyegét:

„Szerintem ez egy kifejezetten magyar dolog, mert például, amikor külföldön laktam egy ideig, ott azt tapasztaltam, hogy teljesen természetes, hogy valaki felvállalja és kinyilvánítja, hogy ő egy jobboldali párttal vagy egy baloldali párttal szimpatizál. És egyáltalán nem kell attól tartania, hogy emiatt őt ki fogják közösíteni, mert ez egy vélemény. Itthon ez teljesen másképpen van, itt oda kell figyelni arra, hogy az ember ki ne mondja, mert akkor erre rámenne a beszélgetés vagy a kapcsolat.” (Rajmund [Csoport II.]

És végül, de nem utolsósorban, a pártoktól visszatartó tényezők tárgyalása során a várakozásainkkal összhangban a formálisan elköteleződő hallgatók egy csoportjában megjelent a „civil-politika ellentét” dilemmája és az antipolitikai civil beállítódás pártpolitikai részvételt demotiváló hatása is. Bár az érintett

hallgatók úgy érzékelték, hogy e választóvonal a civil szféra és a pártpolitika között az utóbbi időben – az ellenzéki pártok és a civil szervezetek közeledésével, illetve a civil szerep emblematikus képviselőinek önkormányzati politikába történő integrálódásával – valamelyest halványult, de nem tűnt el. A magukat civilként definiáló hallgatók többsége pedig meglehetősen szkeptikusnak bizonyult a határátlépéssel szemben. Egyesek szerint nem összeegyeztethető a civil identitás a pártokban való részvétellel, míg másoknak inkább az volt a félelme, hogy ha a civilek tömegesen elindulnak a pártpolitikába, az aláássa majd a civil szféra működését, eredeti rendeltetését. Akadt viszont olyan fiatal is, aki nem értett egyet a többiek aggodalmaival és úgy vélte, hogy a jelenlegi politikai helyzeten éppen hogy sokat tudna javítani, ha erősödne az ellenzéki pártok és a civil szereplők kapcsolata.

Összefoglalva a fentiek elmondható, hogy a fókuszcsoportos beszélgetések tapasztalatai alapján a hallgatók pártokban való közreműködésre vonatkozó értelmezéseit és annak általuk észlelt költségeit egyaránt formálják a hazai társadalmi és politikai környezet elidegenítő mechanizmusai, valamint kisebb mértékben a fiatalok élethelyzetéből és életkorából adódó egyéni sajátosságok is. A 2. táblázatban a könyvebb áttekinthetőség érdekében e dimenziók mentén csoportosítottuk a pártpolitikai részvétel bizonytalan és elzárkózó hallgatói válaszokban azonosított ellenőztönzőit.

2. táblázat. A pártpolitikai részvétel ellenőztönzői a vizsgált fiatalok körében

Társadalmi ellenőztönzők	A pártokkal szembeni általános társadalmi ellenszenv a társas-társadalmi környezet potenciális rosszallásából, büntető-diszkriminatív hozzáállásából fakadó félelem
	Párttagságra vonatkozó társadalmi normák beskatulyázás (párttag=párt) örök érvényű megbélyegzés
	Nemi szerepekkel kapcsolatos sztereotípiák a pártpolitika a férfiak terepe nők politikai szerepvállalása társadalmi támogatottságának hiánya
Politikai ellenőztönzők	A hazai pártpolitika működése szélsőségesen polarizált politikai környezet szükségtelen radikalizmus párttagság = ideológiai zártság, önfeladás, fanatizmus
	Civil részvételre vonatkozó normák (civil-politika ellentét dilemmája) civil identitás nem összeegyeztethető a pártpolitikai részvétellel határátlépés eredményességével szembeni szkeptikusság
Individuális ellenőztönzők	Személyes hiányérzet tartós elköteleződéshez szükséges erőforrások (szabadidő, pénz) nélkülözése önbizalom, érzelmi rátermettség hiánya ideológiai elköteleződés kialakulatlansága

A következő részben rátérünk utolsó témánkra, a pártokban részt vevő fiatalok percepcióira és értékelésére, amely ugyancsak fontos adalékul szolgál a pártpolitikai részvételtől való elhatárolódás eddig megismert indítékaihoz.

A párttag kortársak percepciójából fakadó ellenőztönzők

A fentiekhez képest kevésbé mutatkoztak változatos vélemények, amikor arról érdeklődtünk a hallgatóktól, hogy – akár közvetlen vagy közvetettebb tapasztalataik tükrében, akár azok híján – mit gondolnak a pártokban részt vevő fiatalokról. A legtöbben ugyanis a párttag kortársaik fő mozgatórugóinak materiális indokokat jelöltek meg. Az a gondolat, hogy a pártokban való részvétel a fiatalok számára elsődlegesen anyagi előnyök forrása, mindegyik fókuszcsoportban elsőként került elő, ráadásul jónéhány hallgató esetében kifejezetten pejoratív értelemben. A pénzt olyan részvételi indokként említették a fiatalok, amely képes minden más motivációt felülírni, így például a pártszimpátiákat vagy az ideológiai meggyőződéseket is:

„Szerintem az elveket könnyen felül tudja írni a pénz. Én ismerek olyat, aki eléggé szélsőjobboldali, meg benne volt a Jobbik ifjúsági szervezetébe, aztán átment a Fideszbe. Hát tudjuk, miért.” (Gergő [Csoport I.]

A második leggyakrabban említett indítékot a pártokon keresztül történő társadalmi mobilitás adta, amely lényegét tekintve ugyancsak a materiális hasznok körébe sorolható, és emellett szintén elsődlegesen negatív értelemben tűnt fel a fiatalok beszélgetéseiben. A hallgatók úgy vélték, hogy a társaik közül általában azért lép be valaki egy politikai pártba, mert az iskolai karrierúton nem bizonyul sikeresnek, vagy pedig azért, mert más foglalkozási területekhez viszonyítva a politikában sokkal könnyebb és gördülékenyebb az előrejutás, a karrierépítés folyamata. Meglátásaik szerint tehát vagy egy kudarcélmény vagy az alacsony követelményrendszerből adódó könnyű érvényesülés reménye hajtja a fiatalokat hazánkban a pártpolitikába:

„Szerintem nagyon sok ember van, akit a korrupció vonz a politikába. Meg hát nyilván a könnyebb előrejutás. Az én osztálytársamat például nem vették fel az egyetemre, a pártban viszont nagyon szépen muzsikál. Ott azért könnyebb meg láthatóbb az út, hogy hogyan lehet az ember mobilis.” (Máté [Csoport I.]

A részvételt mérlegelő hallgatók közül néhányan ugyanakkor igyekeztek némileg cizellálni a csoporttársaik fenti véleményeit. Noha elismerték, hogy a többség esetében az anyagi szempontok valóban erősen közrejátszhatnak a csatlakozásban, tapasztalataik alapján ezek nem feltétlenül jelentik mindenki számára a fő vonzerőt. E fiatalok úgy gondolták, hogy ebben a tekintetben különbséget kell tenni a kormánypártokhoz és az ellenzéki pártokhoz csatlakozók között, és jelen politikai felállásban a materiális javak véleményük szerint inkább az előbbieknek jelentenek prioritást, míg az utóbbiakat elsődlegesen politikai szempontok vezérik. Emellett azt is hangsúlyozták, hogy fiatalokról lévén szó, olyan további motivációk is szerepet játszhatnak a csatlakozásban, mint például a közösségkeresés vagy a párt karizmatikus alakjai iránti rajongás. Ezeknek azonban a fókuszcsoportokban részt vevők többsége inkább csak kisebb vagy járulékos jelentőséget tulajdonított a fiatalok pártpolitikai részvételével kapcsolatban.

A motivációkhoz hasonlóan azoknak értékelésében is csak enyhe véleménykülönbség mutatkozott a fiatalok két csoportja között. Míg a *bizonytalanok* az anyagi javakért csatlakozókat tartották a leginkább morálisan elítélendőnek, addig az *elzárkózók* számára mind az anyagi előnyökért, mind pedig a pusztán ideológiai alapon csatlakozók elfogadhatatlanok voltak, főként abban az esetben, ha az ideológiai indíttatás az elvakultság

formájában jelenik meg. Az elzárkózók közül ugyanakkor többen is egyetértettek abban, hogy egy ismeretlennel szemben is ellenszenvet éreznek, ha megtudják róla, hogy párttag.

Összességében tehát megállapítható, hogy a viszonyulások mérlegének nyelve egyértelműen inkább a negatív, mintsem a pozitív irányba billen el. A megkérdezett hallgatók többsége élesen megkülönbözteti magát a pártokhoz csatlakozó fiataloktól, előítéletekkel viselkedést irántuk és úgy véli, hogy elsődleges hajtóerejüket nem valamilyen kollektíven – akár a társadalom, akár valamely politikai közösség szintjén – élvezhető hasznok jelentik, hanem racionálisan gyakorlatias – vagy néven nevezve, önös – érdekek.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy hazánkban vajon a politikailag aktív egyetemi hallgatók miért nem választják a pártokat a politikai részvételük terepéül. Három fő problématerületet jártunk körül: a pártpolitikai mozgósítással kapcsolatos tapasztalatokat és véleményeket, a pártpolitikai részvételt gyengítő impulzusokat és a belőlük fakadó ellenőztőnzőket, valamint a pártokban részt vevő fiatalok megítélését. Természetesen a vizsgálatból annak kismintás-qualitatív jellegéből adódóan messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le, az eredményeinket azonban tekinthetjük olyan hipotéziseknek, amelyek a kérdéskört érintő, további, szélesebb körű vizsgálódások bázisául szolgálhatnak, és amelyek egyúttal segíthetik a fiatalok eredményes pártpolitikai mozgósításáról való gondolkodást.

A fókuszcsoporthoz elemzése megerősítette azt a feltevésünket, hogy nemcsak a mozgósítás hiánya, hanem maga a toborzás aktusa is a pártpolitikai részvétel akadályát képezheti. Hangsúlyozandó ugyanakkor az a situációs körülmény, hogy itt az átlagnál politikailag jóval aktívabb hallgatókkal álltunk szemben, ezért biztosan továbbra sem zárható ki, hogy a mobilizációs csatornák hozzáférhetősége szerepet játszik a politikától elszigetelt társak gyenge pártpolitikai cselekvési hajlandóságában. A fókuszcsoporthoz résztvevői esetében viszont éppen ez a fejlemény kínált lehetőséget arra, hogy megismerjük, a mozgósítás hiányán túl milyen egyéb tényezők tarthatják még vissza a politikai cselekvésre hajlandónak mutakozó hallgatókat a pártoktól.

Vizsgálatunk tanulságai alapján a távolmaradás egyik fontos faktorát képezi a pártpolitikai szervezetek inadekvát toborzása. Mint ahogyan arra a megkérdezett fiatalok rámutattak, az online hirdetések nem alkalmasak az érdeklődésük felkeltésére, az offline térben pedig a pártok többnyire nem a számukra megfelelő helyszíneken találják meg őket. Sokatmondó eredmény, hogy a hallgatók a személyes megszólítást részesítik előnyben az online megkereséssel szemben, és a pártpolitika iskolai tilalma ellenére többen is támogatnák a pártok középiskolai és egyetemi toborzó tevékenységét. Válaszaik tükrében a legnagyobb problémájuk azonban – a feltevésünkkel szemben – nem a pártpolitikai toborzás helyével és módjával, hanem annak tartalmával volt. Alighanem értelmiségi mivoltukból és politikai kompetenciájukból adódóan a hallgatók nem érezték úgy, hogy a pártok üzenetei és mozgósító tevékenysége kifejezetten őket célozná meg. A pártpolitikai szervezetek bevett toborzási módszereit kommersznek, tartalmatlannak és céltalannak bélyegezték, ezeket éles kritikával illették. A hallgatói percepciók alapján a pártok meglehetősen homogén csoportként kezelik a fiatalságot és nem veszik figyelembe annak tagoltságát, az egyes ifjúsági rétegek sajátosságait, sajátos érdeklődését, problémáit és érdekeit. A nyitott, fiatalos, progresszív imidzs felszínesnek és önmagában kevésnek bizonyul, a pártoknak nagyobb hangsúlyt kell fektetnie a különböző rétegeket megszólító üzenetek és ifjúsági toborzó programok kidolgozására.

A mobilizációval kapcsolatos, másik visszatartó körülményt álláspontunk alapján az életkori sajátosságok generációs meghatározottságában rejlő potenciál kiaknázatlansága adja. A hallgatók az ifjúkori identitás-keresés, a felnőtt identitásuk megtalálásának bizonytalanságokkal terhelt korszakán mennek keresztül, amely egyfelől szükségképpen helyezi előtérbe az egyént, egyúttal fokozottan érzékennyé is tesz a társas-társadalmi környezet vélt vagy valós elvárásaival szemben. Ezt a fajta érzékenységet ugyanakkor a mostani fiatal generáció életét meghatározó társadalmi folyamatok, s közöttük az internet és a közösségi média világa extrém módon felfokozza. Azaz, egy rendkívül érzékeny és sérülékeny fiatal korosztállyal állunk szemben. Erre pedig a pártoknak szükséges lenne valamilyen módon reflektálnia, természetesen nem visszaélve a fiatalok érzékenységével – például politikai uszításra alkalmazva azt –, de az érzelmeiket lehetséges „okosan” is menedzselni. Ahogyan azt a fókuszcsoportos beszélgetések megmutatták, a fiatalok nagyon mozgathatók az érzelmeiken keresztül, viszonylag könnyű a figyelmüket és a támogatásukat elnyerni olyan ügyekkel és problémákkal, amelyek érzelmileg megérintik őket és felébresztik bennük a társadalmi felelősségvállalás igényét.

A következő fontos és nemzetközi relevanciával rendelkező eredményünk a fiatalok konstruktív cselekvő aktivitás iránti szükséglete, amelyre a pártok a megkérdezett hallgatók meglátásai szerint ugyancsak kevésbé reflektálnak. Bár a fókuszcsoportokban részt vevő fiatalok mozgósítással és részvétellel kapcsolatos várakozásait alighanem erősen befolyásolta, hogy a politikai részvételük – akár alkalomszerűen, akár tartósabban elköteleződve – az eddigiekben a civil szférában valósult meg, a cselekvésorientált politikafelfogás és részvételi igény ugyanakkor olyan sajátosságok, amelyeket a nemzetközi ifjúságkutatások (pl. Pickard 2019) is rögzítettek. A fiatalok számára nagyon lényeges, hogy határozott célja legyen az őket részvételre meghívó szervezetnek, s e célról a szervezet ne csak elméletben gondolkodjon, hanem legyen stratégiája a megvalósítására, amelybe a fiatal be tud kapcsolódni, meg tudja élni a személyes fontosságát és hozzájárulását, s látható, kézzelfogható eredménnyel szolgál a közreműködése, vagyis érzékel megoldásokat, de legalábbis előrehaladást az ügyben. Tapasztalataink szerint tehát nem annyira az eddig felmerült demokratikus innovációk (Kovarek–Soós 2016; Kovarek 2020; Scarrow 2013, 2015), mint inkább a gyakorlatias szemlélet és a kollektív segítő, társadalomjobbító tevékenység jelentik a különösen hangsúlyos szempontokat a politikailag aktív hallgatók számára.

Eredményeink alapján a fiatal korosztályt érintő, nemzetállami határokon túlmutató érvénnyel bíró hiányosságokon túl, a pártoknak hazánkban kifejezetten magyar természetű nehézségekkel is kezdeniük kell valamit. Sőt, empirikus tapasztalataink tükrében ezek a kihívások adják nálunk igazán a pártpolitikai részvétel elsőrendű ellenőztőit. A fókuszcsoportokban részt vett hallgatók nyilatkozatai fényében az egyik legerősebb visszahúzó erőt a pártpolitikai részvételtől a pártokkal és a párttagokkal szembeni általános társadalmi ellenszenv jelenti, amelyet egyszerre táplál a történelmi múlt öröksége és az aktuális pártpolitika viszontagságos működése. A fiatalok nagy része már csak a környezete potenciális rosszallása miatt sem vállalná a pártokban való részvételt, a negatív társadalmi előfeltevések ugyanakkor erőteljesen jelen vannak az ő gondolkodásukban és viszonyulásaikban is. Párttagnak lenni a szemükben olyan elköteleződést jelent, amelynek beláthatatlan következményei vannak. Ebben a hozzáállásban, ahogyan azt az elemzésben is megjegyeztük, alighanem az esetleges politikai átalakulásokat számításba vevő politikai elővigyázatosság generációkon át öröklődő társadalmi stratégiája nyilvánul meg. Másfelől a múlt és a jelen egyszerre határozza meg a kortársaik észlelését és a hozzájuk fűződő viszonyukat is. A párttagokat motivációk szempontjából leginkább két típusba sorolták. Az egyiket az ideológiai zártság, az autonómia elvesztése, sőt sok esetben a radikális vallási meggyőződéshez hasonló fanatizmus jellemzi, míg a másikat az elveket és az emberi kapcsolatokat is felülíró

materiális igények. A párttag társaik többségét ez utóbbi racionálisan gyakorlatias típusba tartozónak vélték, tehát olyannak látták, akiket pusztán az anyagi lehetőségek és a relatíve könnyű mobilitási utak vonzanak a pártokba. Ebben a tekintetben a hallgatók párttagokhoz való viszonyulása nem különbözött érdemben a korábbi ifjúságkutatásokban (Kadlót 2016; Oross–Szabó 2019b; Bíró-Nagy–Szabó 2021) azonosított, pártpolitikusokra vonatkozó negatív attitűdöktől.

Mindezek mellett figyelemreméltó eredményként említendő, hogy nem minden tekintetben mutattak egy irányba a fiatalok álláspontjai. Az eseti jelleggel aktivizálódók csak egy-egy ügyért hajlandóak mozgásba jönni, míg a tartósan elköteleződő társaik hosszú távban gondolkodnak. A pártpolitikai részvétel gondolatával eljátszó hallgatók gyengeségként ítélték meg az ideológiai elköteleződésük hiányát, míg a részvételtől elzárkózók éppen hogy a pártok és a párttagok gyengeségének tekintették azt. Egyesek a mostani politikai helyzetben a civilek pártpolitikai térbe való bemerészkedését tartották előremutatónak, míg mások éppen ellenkezőleg, kontraproduktívnak. És ha nem is ennyire élesen szembenálló, de azért valamennyire különböző vélemények jelentek meg a pártpolitikai részvétel háttérében meghúzódó motivációk esetében is.

Bár kutatásunkból számos érdekes tényre derült fény, úgy véljük, továbbra is maradtak olyan területek, amelyeket nem tudtunk kielégítő módon vizsgálni, és természetesen a megfogalmazott következtetéseink is ellenőrzést igényelnek a jövőben. További olyan kutatásokra van szükség a régióban, amelyek felmérik és összehasonlító módon elemzik a különböző ifjúsági csoportok körében a pártpolitikai részvétel ellenőztőit. Emellett ugyan a pártok mozgósítási stratégiái és eszközei között a megkérdezett hallgatók nyilatkozatai tükrében vizsgálatunk kevésbé azonosított különbségeket, a kérdés szintén további kutatást igényel. Ennek az egyik lehetséges módja lehet a terepmunka, amelynek során a kutatók megfigyelőként vonódnak be a különböző toborzó rendezvényekbe és feltárják, hogy az egyes pártok milyen tartalommal töltik fel ezeket, valamint milyen élményekben részesítik a jövőbeni tagjaikat és aktivistáikat, s e toborzások mennyiben és miért sikeresek, avagy sikertelenek.

HIVATKOZÁSOK

- Angyal E. – Fellner Z. – Fényes Cs. (2017) Új kihívók. Politikai szocializációs utak a Momentum Mozgalomban. *Politikatudományi Szemle*, 26(4), 55–79.
- Arató K. – Nizák P. (2012) Az érdekvérvényesítéssel foglalkozó civil szervezetek társadalmi beágyazottsága Magyarországon. *Civil Szemle*, 2, 5–23.
- Bale, T. – Webb, P. – Poletti, M. (2020) *Footsoldiers. Political Party Membership in the 21st Century*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203731765>
- Bíró-Nagy A. – Szabó A. (2021) *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Bognár A. (2014) *A családi szocializációs tényezők hatása a politikai aktivitásra*. PhD disszertáció. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16086/bognar-adrienn-phd-2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Letöltve: 2024-04-28].
- Bódi M. (2021) A jelenlét nélküli jelen(lét) – a hazai pártszervezetek fejlettségének területi különbségei. *Földrajzi Közlemények*, 145(3), 232–248. <https://doi.org/10.32643/fk.145.3.4>
- Breniaux, C. (2021) *Young Scottish National Party (SNP) Members' National Identity and Party Membership*. PhD Thesis, Université Bourgogne Franche-Comté, FR. Elérhető: <https://theses.hal.science/tel-03578949v1/document> [Letöltve: 2024-04-28].
- Bruter, M. – Harrison, S. (2009) *The Future of Our Democracies? Young Party Members in Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Čakar, D. N. – Čular, G. (2023) What explains party membership in Post-Yugoslav Countries: socialism, nationalism, clientelism or false reporting? *Politics in Central Europe*, 19(1), 61–87. <https://doi.org/10.2478/pce-2023-0004>
- Cross, W. – Young, L. (2008) Factors Influencing the Decision of the Young Politically Engaged to Join a Political Party: An Investigation of the Canadian Case. *Party Politics*, 14(3), 345–369. <https://doi.org/10.1177/1354068807088126>
- Dalton, R. J. (2013) Youth and participation beyond elections. *Replika*, 84(3), 19–35.
- Deschouwer K. (2017) New Parties and the Crisis of Representation. In Pogunkte T. – Harfst P. – Kubbe I. (szerk.) *Parties, Governments and Elites: The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden: Springer VS, 73–85. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-17446-05>
- Fényes Cs. (2023) A Momentum TizenX politikai szocializációs szerepéről. *Politikatudományi Szemle*, 32 (1), 7–34.
- Gábor K. (1993) Az ifjúsági kultúra és a fiatalok társadalmi orientációs mintái. In Gábor K (szerk.) *Civilizációs korszakváltás és ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. Szeged: Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága, 173–204.
- Gerő M. – Kopper Á. (2013) Fake and Dishonest: Pathologies of Differentiation of the Civil and the Political Sphere in Hungary. *Journal of Civil Society*, 4, 361–374. <https://doi.org/10.1080/17448689.2013.844449>
- Grasso, M. (2018) Young People's Political Participation in Europe in Times of Crisis. In Pickard, S. – Bessant, J. (szerk.) *Young People Re-Generating Politics in Times of Crises*. Cham: Palgrave MacMillan, 179–196. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58250-4_10
- Hooghe, M. – Stolle, D. (2005) Youth Organizations within Political Parties. In Forbrig, J. (szerk.) *Revisiting Youth Political Participation*. Council of Europe Publishing, 43–52.
- Horváth A. – Soós G. (2015) Pártok és pártrendszer. In Körösné A. (szerk.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris, 249–278. <https://doi.org/10.17649/tet.30.3.2795>
- Ilonszki G. – Várnagy R. (2014) Stable leadership in the context of party change: the Hungarian case. In Pilet, JB. – Cross, W. P. (szerk.) *The Selection of Political Party Leaders in Contemporary Parliamentary Democracies. A comparative study*. London, New York: Routledge, 156–170. <https://doi.org/10.4324/9781315856025>
- Ilonszki G. – Vajda A. (2019) Women's Substantive Representation in Decline: The Case of Democratic Failure in Hungary. *Politics & Gender*, 15, 240–261. <https://doi.org/10.1017/s1743923x19000072>
- Kadlót T. (2016) *Az Y-generáció politikai értékrendje Magyarországon és a régióban. A Millennial Dialogue nemzetközi ifjúságkutatás magyar eredményei regionális összehasonlításban*. Budapest: Policy Solutions és FEPS.
- Kirbiš, A. (2013) Political participation and non-democratic political culture in Western Europe, East-Central Europe and Post-Yugoslav Countries. In Demetriou, K. N. (szerk.) *Democracy in Transition. Political Participation in the European Union*. New York, London: Springer, 225–253. https://doi.org/10.1007/978-3-642-30068-4_12
- Kitzinger, J. (1995) Qualitative Research: Introducing Focus Groups. *BMJ Clinical Research*, 311, 299–302. <https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>

- Kostelka, F. (2014) The State of Political Participation in Post-communist Democracies: Low but Surprisingly Little Biased Citizen Engagement. *Europe-Asia Studies*, 66(6), 945–968. <https://doi.org/10.1080/09668136.2014.905386>
- Kovacic, M. – Dolenc, D. (2018) Youth participation in Eastern Europe. In Pickard S. – Bessant, J. (szerk.) *Young People Re-Generating Politics in Times of Crises*. Cham: Palgrave MacMillan, 375–395. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58250-4_20
- Kovarek D. (2020) Négy dudás, négy csárda, egy kotta? : A baloldal és a közép kispártjainak összehasonlító elemzése szervezeti felépítés és párttagság tekintetében. *Politikatudományi Szemle*, 29(4), 33–54.
- Kovarek D. – Soós G. (2016) Hungary: Cut from the same Cloth? A Comparative Analysis of Party Organizations in Hungary. In Kosowska-Gąstoł B, Borowiec P, Sobolewska-Myślik K (szerk.) *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries*. Krakow: Jagellonian University, 185–208.
- Kölln, A-K. (2016) Party Membership in Europe: Testing Party-Level Explanations of Decline. *Party Politics*, 22(4), 465–477. <https://doi.org/10.1177/1354068814550432>
- Lamb, M. (2002) *Young Conservatives, Young Socialists and the Great Youth Abstention: Youth Participation and Non-participation in Political Parties*. PhD Thesis, The University of Birmingham, UK. Elérhető: https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/518/1/Lamb03PhD_A1a.pdf [Letöltve: 2024-04-28].
- Lewis, P.G. (2000) *Political parties in Post-Communist Eastern Europe*. London, New York: Routledge.
- Mair P. – van Biezen I. (2001) Party Membership in Twenty European Democracies: 1980-2000. *Party Politics*, 7(1), 5–21. <https://doi.org/10.1177/1354068801007001001>
- Miklósi Z. (2000) A rendszerváltás kulcsfogalmai. *Világosság*, 41(6–7), 44–49.
- Mishler, W. – Rose, R. (1997) Trust, Distrust and Skepticism: Popular evaluations of Civil and Political Institutions in Post-Communist Societies. *The Journal of Politics*, 59(2), 418–451. <https://doi.org/10.1017/s0022381600053512>
- Norris, P. (2011) *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge: Cambridge University. <https://doi.org/10.1017/s1537592713001333>
- Oross D. – Szabó A. (2019a) *A politika és a magyar fiatalok*. Budapest: Kossuth.
- Oross D. – Szabó A. (2019b) Aktív és fiatal = magyar egyetemista? In Szabó A. – Susánszky P. – Oross D. (szerk.) *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Szeged, Budapest: Belvedere Meridionale – TK PTI, 35–66.
- Persson, M. (2014) Social network position mediates the effect of education on active party membership. *Party Politics*, 20(5), 724–739. <https://doi.org/10.1177/1354068812453368>
- Pickard, S. (2019) *Politics, Protest and Young People. Political Participation and Dissent in 21st Century Britain*. London: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-57788-7>
- Pickard, S. – Bessant, J. (szerk.) (2018) *Young People Re-Generating Politics in Times of Crises*. Cham: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-58250-4>
- Rainsford, E. (2018) UK Political Parties' Youth Factions: A Glance at the Future of Political Parties. *Parliamentary Affairs*, 71(4), 783–803. <https://doi.org/10.1093/pa/gsx040>
- Scarow, S. E. (2013) New Challenges of Intra-party Democracy: Grassroots Activists, Instant Members and Cyber-militants. In Avril, E. – Zumello, C. (szerk.) *New Technology, Organizational Change and Governance*. Houndmills: Palgrave Macmillan. 85–101. https://doi.org/10.1057/9781137264237_6
- Scarow, S. E. (2015) *Beyond Party Members. Changing Approaches to Partisan Mobilization*. Oxford: Oxford University. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199661862.001.0001>
- Scarow, S. E. – Gezgor, B. (2010) Declining Memberships, Changing Members? European Political Party Members in a New Era. *Party Politics*, 16(6), 823–843. <https://doi.org/10.1177/1354068809346078>
- Schussman, A. – Soule, S. A. (2005) Process and Protest: Accounting for Individual Protest Participation. *Social Forces*, 84(2), 1083–1108. <https://doi.org/10.1353/sof.2006.0034>
- Sebestyén A. (2020) The Mobilization Potential of Political Parties among Hungarian Students. *Intersections EEJSP*, 6(4), 110–130. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v6i4.590>
- Sebestyén A. (2021) A pártokba vezető politikai szocializációs szcenáriók a magyar hallgatók körében. *THEMIS*, 19(1), 103–130.
- Smith A. F. (2020) *Political Party Membership in New Democracies. Electoral Rules in Central and East Europe*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41796-3>

- Susánszky P. – Unger A. – Kopper Á. (2020) Hungary's Over-powerful Government Party and the Desperate Opposition. *European Review*, 28(5), 761–777. <https://doi.org/10.1017/S1062798720000228>
- Sloam, J. – Kisby, B. – Henn, M. – Oldfield, B. (2021) Voice, equality and education: the role of higher education in defining the political participation of young Europeans. *Comparative European Politics*, 19, 296–322. <https://doi.org/10.1057/s41295-020-00228-z>
- Szabó I. – Falus K. (2000) Politikai Szocializáció közép-európai módra. A magyar sajátosságok. *Magyar Pedagógia*, 100(4), 383–400.
- Szabó É. – Dancs K. (2017) Hungary: Participation crisis, disappointed youths. In Krzywosz, B – Zalewska, A. M. – Kennedy, K. J. (szerk.) *Young people and active citizenship in post-Soviet times: a challenge for citizenship education*. London, New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 124–139. <https://doi.org/10.4324/9781315564005-10>
- Takács E. (2018) *A szolidaritás alakváltozásai. Az együttműködés lehetőségei és gátjai Magyarországon*. Budapest: Napvilág.
- van Biezen, I. (2003) *Political Parties in New Democracies. Party Organization in Southern and East-Central Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- van Biezen, I. – Poguntke, T. (2014) The Decline of Membership-based Politics. *Party Politics*, 20(2), 205–216. <https://doi.org/10.1177/1354068813519969>
- van Biezen, I. – Mair, P. – Poguntke, T. (2012) Going, going, ... gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research*, 51, 24–56. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2011.01995.x>
- van Haute, E. – Gauja, A. (szerk.) (2015) *Party Members and Activists*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315722214>
- Várnagy R. – Ilonszki G. (2012) Üvegplafonok. Pártok lent és fent. *Politikatudományi Szemle*, 21(4), 7–25.
- Vermes A. (2019) *A pártok és a magyar fiatalok*. Budapest: Méltányosság Politikaelemző Központ.
- Weber, R. (2017) *Young people in old politics. Motivation, experiences and future perspectives of young members in the professionalized party organization*. PhD Thesis, University of Duisburg-Essen, DE. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/266382845_Young_people_in_old_politics_Self_perception_of_young_people_in_aging_parties_Content [Letöltve: 2024-04-28].

FÜGGELÉK

A fókuszcsoportos beszélgetés szűrőkérdőíve

Nemed?	férfi	nő
Születési év?		
Hol van az állandó lakóhelyed?		
Milyen tagozatra jársz?	nappali	esti/levelező (A KÉRDEZÉS VÉGET ÉR)
A főszakod milyen képzési területre tartozik?		
Felkeresett-e valaha párt vagy annak ifjúsági szervezete azzal a szándékkal, hogy felkérjen, vegyél részt a munkájában?	igen	nem (A KÉRDEZÉS VÉGET ÉR)
Részt vettél-e az elmúlt egy évben fókuszcsoportos beszélgetésben?	igen (A KÉRDEZÉS VÉGET ÉR)	nem
Tagja vagy-e politikai pártnak vagy párt ifjúsági szervezetének?	igen (A KÉRDEZÉS VÉGET ÉR)	nem
Tagja vagy-e valamilyen hallgatói szervezetnek (pl. HÖK, szakkollégium stb.)?	igen	nem
Tagja vagy-e valamilyen közéleti kérdéssel foglalkozó szervezetnek/mozgalomnak?	igen	nem
Melyik állítás illik a leginkább rád?	A szavazáson kívül más politikai jellegű cselekvést nem végzek.	
	Alkalmanként bekapcsolódom egy-egy politikai jellegű kezdeményezésbe (pl. tüntetés, felvonulás, petíció aláírása stb.)	
	Politikailag az átlagnál aktívabbnak tartom magam és igyekszem minden olyan ügy mellett kiállni, amelyeket fontosnak tartok.	

A fókuszcsoportos beszélgetés vezérfonala

<p>BEMUTATKOZÁS (10 PERC)</p> <p>Elsőként arra szeretnék Titeket megkérni, hogy egyenként mutatkozzatok be és mondjatok magatokról néhány szót. Melyik egyetemre/főiskolára jártok? Mit tanultok? Hol tartotok a tanulmányaitokban? Mivel töltitek szívesen a szabadidőtöteket? Tagjai vagytok-e valamilyen közéleti kérdéssel foglalkozó szervezetnek, mozgalomnak, és amennyiben igen, picit meséljétek róla?</p>
<p>TÉMÁRA VALÓ RÁHANGOLÓDÁS (10–15 PERC)</p> <p>A következőkben ráhangolódunk a témára egy asszociációs játékkal. Ehhez kaptátok a lapokat és a tollakat. Elsőként arra szeretnék kérni benneteket, hogy írtátok fel azt az első néhány szót, ami esetetekbe jut, ha kimondom azt a kifejezést, hogy „politika”!</p> <p>Mit gondoltok, miért írtátok olyan nagy arányban, hogy ...?</p> <p>Írtátok még azt is, hogy pl. ... Ezek vajon miért jutottak az esetetekbe?</p> <p>A következő feladat ugyanez lesz, csak most azt a kifejezést mondom, hogy „pártok”.</p> <p>Mi lehet az oka annak, hogy túlnyomó többségben ...-re asszociáltatok?</p> <p>Tudtok-e esetleg olyan pártot mondani, amelyet a többtől másnak gondoltok? És ha igen, miben más?</p>
<p>PÁRTPOLITIKAI MOZGÓSÍTÁS (10–15 PERC)</p> <p>Ti személy szerint találkoztatok már valamilyen párt részéről csatlakozási felhívással. Hol, milyen felületen, formában történt ez?</p> <p>Mit gondoltok, hatékony itt megszólítani a fiatalokat?</p>
<p>PÁRTOKBAN RÉSZTVEVŐKHÖZ VALÓ VISZONY (15–20 PERC)</p> <p>Van-e a környezetetekben, ismerőseitek, barátaitok között olyan fiatal, aki pártban vagy párt ifjúsági szervezetében tevékenykedik?</p> <p>Ha van, hogyan látjátok őket, mi motiválja a részvételüket?</p> <p>Ha nincs, mit gondoltok, milyen szándékokkal (várakozásokkal, elvárásokkal) csatlakozik valaki egy ilyen jellegű szervezethez? Kiből lesz párttag?</p> <p>Szerintetek milyen előnyei származnak valakinek abból, hogy pártban tevékenykedik?</p> <p>Szerintetek milyen hátrányai lehetnek ennek az elköteleződésnek?</p>
<p>PÁRTPOLITIKAI RÉSZVÉTELHEZ VALÓ VISZONY (10–15 PERC)</p> <p>El tudtok képzelni egy olyan politikai/társadalmi pillanatot, amikor csatlakoznátok egy párt szervezetéhez?</p> <p>Mi lenne ez a pillanat/ügy? És miért pont ez?</p> <p>Ha nem, miért nem?</p>
<p>ZÁRÁS (5–10 PERC)</p> <p>Szerintetek mitől változna meg a fiatalok pártpolitika iránti érdeklődése?</p> <p>Hogyan lehetne elősegíteni, hogy többen csatlakozzanak a pártokhoz?</p> <p>Van-e esetleg valami, ami szerintetek kimaradt, de fontos lenne?</p>